

adaequata suo diviso, h. e. nec plus nec minus complecti, quam divisum.

- 2) Membra dividenda oportet esse inter se separata.
- 3) Membrorum dividendum ordo probabilis esse debet.

CAPVT IV. DE STUDIO PERFECTIONIS NOTIONVM.

De redactione notionum abstractarum in classes.

§. 71. Notae notionum, quibus tanquam lineamentis notiones illustrandae atque distinguendae sunt, sunt ipsae notiones. Itaque quemadmodum pictoris ad clariorem colorum cognitionem interest scire, quaenam sint pigmenta simpliciora, ex quorum compositione deinde infinita colorum varietas fieri possit; ita fere illustrationi & distinctioni notionum luculentum fundamentum substratum erit, si redegerimus in pauciores classes notiones simpliciores, ex quarum compositione infinita notionum varietas oritur.

§. 72. Archytae Tarentino aut quisquis auctor est, huiusmodi consilium fuit, cum excogitavit *decem categorias*, quas Scholastici deinceps *praedicamenta* dixerunt. Eae erant *substantia*,

tia, quantitas, qualitas, actio, passio, relatio, quando, ubi, situs, habitus. Sed cum ea divisio fere in omnes impingeret leges probae divisionis, merito ut inepta jam pridem fuit elevata & explosa.

§. 73. Sicut illud quam minime videtur, per quod visio fit, h. e. oculus quam minime cernitur directo à se; ita quam minime distincte se ipsum directo cognoscit animus. Distinctissima quaeque cognitio nostra versatur in corporibus, quorum partes essentialis oculis subjectae esse possunt. Itaque simpliciores notiones, quae possint in distinctas classes redigi, erunt notiones repraesentantes res corporeas.

§. 74. Fundamentum omnium eorum, quae de corpore cogitari possunt, est in genere *extensio*. Ejus vero extensionis genera sunt duo, quorum alterum in altero fundatum est. Alterum apponit sibi partes primam, secundam, tertiam, &c. Alterum se ipsum ponit ad partes primam, secundam, tertiam, &c. Hoc volumus dicere. *Extensio* corporis duplex est: *Extensio*, quae proprie ita dicitur & *motus*.

§. 75. Quoquo modo notionem utramque explicamus, videtur motus esse extensionis proprie ita dictae quasi species soror, ejus ad varietatem universitatis corporum analogicum complementum, & quasi *extensio* secundaria. Sicut sermo sese latenter ad rationes naturae accommodavit, ita ipsa natura non modo dicta-

vit vocabula extensionis & motus inter se permiscendi usum, sicut dicimus: *murus surgit in altum* &c. Sed & docuit in Mathematicis solitas illas figurarum ex rationibus motus factas definitiones geneticas. Tum quoque plurima reliqua, quae de natura & regulis motus tenenda sunt, respondent iis, quae ad extensionem proprie ita dictam pertinent. Est ceterum motus ita ad extensionem proprie dictam accessorius, ut negatis plane corporibus, quae praetereat, notio motus evanescat &c.

Ex hac quidem duarum notionum ordinatione hunc primo fructum licet capere, ut melius intelligamus fundamentum analogiae inter notiones loci & temporis; siquidem ut supra dictum fuit, notio *spatii* est abstracta à notione corporis aequabilis extensio; notio *temporis* abstractus à notione corporis aequabilis motus.

§. 76. Extensionis triplex est consideratio. Si consideratur tantum in genere numerus aequalium partium, sit *notio quantitatis*, quae tunc proprie *numerus* dicitur, si ratio initur ex partibus distinctis. Si considerantur ternae extensionis directiones, h. e. longitudo, latitudo & profunditas habere infinitam multitudinem ternarum rectarum linearum, harum cogitatae certae longitudines pariunt cogitationem limitum tanquam lineae. Notio vero lineae limitum facit notionem *figurae*. Haec porro, postquam, non habita ratione quantitatis totius, abstrahitur proportio partium lineae inter se,

C

adfert

adfert notionem figurarum earundem in magnitudine quavis. Tandem, si cogitantur inter certum corpus & aliud aliquod corpus in certam directionem numerus partium spatii vel nullus vel aliquis fit notio *situs*.

Itaque extensio diverso modo considerata facit tres notiones generales: *quantitatis*, *figurae* & *situs*; omnes abeuntes ad notionem numeri partium.

§. 77. Sicut notio extensionis proprie ita dictae, sic quoque notio motus sese dissolvit in tres notiones generales. Nam & *quantitas* & *figura* & *situs motus* aestimari possunt ex quantitate, figura & situ extensionis illius, cujus partes praetercurrit. Sic motus ex quantitate dici potest trium milliarium; ex figura, rectus; ex situ motus existens per haec vel illa corpora. Sed situs motus abstracti facit notionem determinati temporis ad quaestionem quando. Quantitas vero percursi spatii comparata ad quantitatem temporis facit notionem celeritatis aut tarditatis motus, sive sic dictae in specie quantitatis motus.

§. 78. Quod si porro in differentia elementorum corporum pro quantitate gradus affumimus; praeter quantitatem figuram & situm corporis ejusque partium ratione tam extensionis quam motus, non aliae varietatis corporum rationes possunt cogitari. Ars vero, quae dicitur combinatoria, docet, quam horribilis

ribilis fieri numerus variationum possit in re, cujus vel triginta genera partium diversarum transpositioni obnoxia sunt.

§. 79. Seriem continentem motus comparabimus cum linea. Quod in hac linea tanquam pars prima cogitatur, dicitur *principium*, sicut illud subjectum, in quo principium cogitatur latere, *causa*. Saltem videtur haec prima esse notionis causae origo in infantibus, quibus videtur corpus causa esse & principium continere, quamvis re vera non contineat. Quod cogitatur tanquam pars posterior dicitur *effectum*: Quod inter causam & effectum intermedium est, id dicitur pro re nata, *instrumentum* vel *medium* &c.

§. 80. Quoniam causarum non omnium eadem est ratio; data sunt sua cuique generi diversa nomina, qualia sunt *concausa*, *causa efficiens*, *solitaria*, *socia*, *subordinata*, *sufficiens*, *insufficiens*, *immediata*, *mediata*, *impulsiva*, *interna*, *externa*, &c. quae quid significant, ipsa facile per se docent. *Causa moralis* item *finalis* &c. plane ad mentes pertinent.

§. 81. Commemoratae notiones simpliciores, quoniam earum representatio in numero partium versatur, nihil per se pertinent ad naturam mentium, substantiarum simplicium. Quod vero res corporeae clarius & distinctius sub intellectum initio ceciderunt, factum est, ut homines fuerint per se proni, ut

illis notionibus res animi repraesentantibus, quae in aliquam obscuram similitudinem cum rebus corporum cadere videbantur, etiam nomina imponerent, imposita initio rebus corporeis; praesertim, cum insuper multae proprietates mentis aestimari possint ex effectis, inde in corpora profectis. Sic magnitudo animi humani est ejus gradus, qui aliquando aestimari potest ex quantitate eorum effectorum, quae inde ad corpora manant. Sic situs ita de mente cogitari potest, ut cogitetur ibi esse, ubi operatur, ibique praesertim, ubi quam maxime operatur &c.

§. 82. Corpus cogitatur esse causa, si animus vel per ruditatem ignorat, corpus tantum bruta passione impulsus moveri, vel sese dedita opera avertit ab illis antecedentibus, quae principium verius continent. Itaque evenit, ut, postquam notio causae initio per occasionem rerum corporearum orta esse potest, deinde cognoscamus, causam & actiones mentibus tantum, vero interno principio agilibus, tribui debere.

§. 83. Itaque quod quidem ad res corporeas attinet; ordinationes rerum corporearum quasi categoriae fundari possunt in notionibus *quantitatis, figurae & situs, corporis totius & partium*, ratione tam *extensionis* quam *motus*. Nam nisi agatur notio aliqua corporis abstracta, ratione extensionis corporis distincte cognoscendi

scendi quaestiones esse poterunt; *quantum, qua figura & ubi fuit corpus ejusque singulatum partes?* ratione motus, per *quantam distantiam, qua figura & ubi permotum est corpus ejusque singulatum partes, tum ex abstracto motu quamdiu & quando?* Sicuti in quaestione *quamdiu* comparata ad quaestionem *per quantam distantiam* quaestio inerit *quam celeriter motum est corpus.*

Sequitur linea rerum corporearum contentientium, cujus illud corpus quasi pars est; & quidem ratione extensionis hae quaestiones erunt; *quae loco priora & posteriora atque his omnibus parallela sint,* in quibus insunt quaestiones *quae sint anteriora, dexteriora, sinistriora, subjectum, adjunctum, &c.* ratione vero motus; *quae in eadem linea tempore priora & posteriora atque his omnibus tempore parallela sint,* in quibus insunt quaestiones, *quo principio, quibus concausis corpus ejusque partes, & motus ejusque partes ortae sint; tum quae ejus corporis adjuvantes causae sint, quae effecta &c.* Quae quidem singula omnia in eisdem quaestiones recurrere possunt.

§. 84. Si rei alicui nomen imponitur, ipsius illius impositionis causae pars h. e. impositionis occasio notio rei est: notionis vero occasio ipsa res est. Itaque *notatio* sive *nominatio rei* erit, ut ita loquar, in praedicamento effectorum.

§. 85. *Qualitas* quidem *corporum* sunt quantitas, figura & situs partium confuse perceptarum, & inde resultans determinatus totius & partium motus. *Qualitas mentium* solummodo sunt vires earumque inter se comparati gradus. Corpus, cujus aliqua qualitas ejusmodi est, ut ejus notio in animo incurrat in identitatem notionis qualitatis alterius corporis, dicitur pleno jure *simile*, sicut negotium incurfus illos observandi *comparatio*. Itaque quod comparationis occasio est qualitas corporis ejusque notionis incurfus in identitatem notionis qualitatis alterius, in praedicamento effectorum quoque erit *comparatio*.

§. 86. In summa: Ex superioribus classibus notionum sibi quis facere possit ejusmodi ordinem locorum topicorum, sive rerum aut cogitationum, ut vix quicquam fugere possit non modo eorum, quae de re aliqua corporea scimus, sed & earum notionum, quae incidere possunt in compositionem notionis hucusque confusae. Semper enim expedita ratio est primo de ipsa rei corporeae natura ratione tum extensionis, quam motus totius aut partium cogitare, dein seriem continentem causarum & effectorum hic illic concurrentium aut divergentium cum suis parallelis ita pedetentim persequi, ut in singulis illius seriei articulis percuramus locos & ordinem cogitandi eundem.

Ac haec quidem de prima ratione studii perfectionis notionum, de reductione notionum, res quidem in primis corporeas repraesentantium, in pauciores classes.

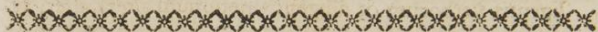
De reliquis partibus studii distinctarum notionum summam.

§. 27. Notiones earum rerum, quae sunt extra mentem, nisi eas Deus contigua quasi manu in animum in-formaverit, informantur omnes ex suis exemplis per organa sensuum, excipiendae ab animo conscio: sicut, quando res cognoscendae per se sensus fugiunt, informatio tamen proficiscitur per notas & signa rei cognoscendae tam naturalia, quam arbitraria, qualia sunt verba sermonis, & inde per sensus. Itaque primo quidem in studio distinctarum notionum ad adjuvandam conscientiam per omnia *attentione* animi opus est. Dein illud studium postulat curatum *usum sensuum*, & cum agitur notio corporis, cuius notarum obscuritas posita est vel in subtilitate partium vel in longinquitate, *adjumenta sensuum artificialia*.

Attentio in primis necessaria est ad distinctionem notionum abstractarum, ut observemus, quae, cum notio excitatur, constantè simul excitantur. Cum agitur notio rei cognoscendae ex suis signis vel naturalibus vel arbitrariis, postulatur attentio facta ad experientiam, & quod omnino ad signa verborum attinet, *peritia sermonis*, tum v. g. *usus Lexicorum*, in quibus ju-
stae

ftae rerum definitiones &c. Ac haec hoc quidem loco tantum obiter.

Notio distincta est, cujus notae noscuntur clare. Notio, si cogitatur cum suis notis, per se abit in formam cognitionis (propositionis.) Quare, quaecunque pertinere possunt ad studium distinctarum cognitionum, pertinent quoque hic loci ad studium distinctarum notionum solitariarum. Quod vero huc pertinentia praecpta in ea parte digniorem locum nanciscuntur, quae agit de studio distinctarum cognitionum, uberior eorum explicatio hinc illuc in partem libri proximam rejicitur.

PARS II. DE COGNITIONIBVS.

CAPVT I.

DE NATVRA COGNITIONVM.

§. 28.

Duae ideae confociatae cum data illa opera, ut altera alteram afficiat (a) h. e. altera alterius quasi lineamentum videatur esse, dicentur nobis *Cognitio*, sicut, si verbis expressae sunt, *propositio*, *enunciatio*. v. g. Cum Iesus minus iustam notionem Dei in animo feminae Samari-